

Wanneer we Muzikale Oktober Best 2019 een thema willen geven, dan is dat misschien wel “het MOB van de getallen”: we vieren dit jaar 75 jaar bevrijding, het 200-jarig bestaan van Best en 10 jaar MOB.

Interessant, deze getallen, die geven achtergrond en overzicht. En objectiviteit, meten is weten, alles wordt meetbaar.

Bij alle bevrijdingsconcerten, en dit in het bijzonder, herdenken we oorlog en vrede, met name de Tweede Wereldoorlog en de vrede in 1945. Ook bij deze periode kunnen we hele bladzijden vol cijfers en getallen vinden: hoeveel gesneuvelden, gewonden, hoeveel wapens. Hoeveel erbij betrokken volkeren, hoeveel steden, gebouwen, kunstwerken, hoeveel slachtoffers, hoeveel doden in de concentratiekampen, hoeveel nazi's, hoeveel veroordeelden, hoeveel ontsnapten, hoeveel collaborateurs, teveel om op te noemen. Ze zijn zo nodig: getallen, vergelijkingen en statistieken.

Maar alleen getallen voldoen niet, enkel cijfers geven overzicht en meetbaarheid, maar kunnen niet de menselijke dimensie, het verdriet, de pijn, de vreugde verwoorden en dus kunnen getallen alleen ons niet leiden naar herkenning, medeleven.

Daarvoor zijn ook namen nodig, namen met verhalen.

Leo Vroman heeft het zo treffend geschreven in zijn gedicht “Vrede:”

*“Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen”*

Rond de zes miljoen Joden zijn omgekomen; dan ook de naam van Anne Frank en haar dagboek

Globaal geschat: rond de 500.000 Roma en Sinti omgebracht, maar het waren er veel meer: dan ook de naam van Settela Steinbach en de foto van haar gezichtje tussen de dichtschuivende deuren van de treinwagon.

Verzetshelden, duizenden: dan ook de namen van zus en broer Sophie en Hans Scholl, die in München in het studentenverzet zaten. Allebei in 1943 geëxecuteerd. De naam van Hannie Schaft, die persoonsbewijzen vervalste, sabotage pleegde. Ze is in de duinen gefusilleerd.

Zo'n 25 miljoen gesneuvelde militairen. Dan ook de namen van Joe Mann en Colonel Cole, allebei zijn ze omgekomen in Best.

Zoek de namen op, lees de verhalen, zoals Leo Vroman dichtte.

In Berlijn staat een museum waar we getallen én namen kunnen vinden: op grote panelen staat per land aangegeven hoeveel Joden daar zijn vermoord. En op elk paneel staat daaronder een foto van één Joodse

familie die is omgekomen: zwart-wit foto's waarop een familie duidelijk stil zit omdat er een foto werd gemaakt. Ze kijken allemaal, van heel oude mensen tot heel jonge kinderen, ernstig in de camera. De namen staan erbij, de woonplaats en de leeftijden, de deportatiedata, de overlijdensdata. En daarmee worden ze opeens levend voor ons. Wanneer we dan de mensen aankijken, bedenken we: deze ene familie maal zoveel duizend keer, omgebracht in Roemenië, in Polen, in Slovenië... Een verhaal staat er niet bij, maar die ene foto is een verhaal op zich.

Heel veel getallen, één foto.

Kom vanavond met verhalen.

Iemand die dit tastbaar heeft gemaakt en dat nog steeds doet, is de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Hij is de ontwerper en maker van de zgn. struikelstenen: gedenktekens in de stoepen voor huizen waar vroeger mensen woonden die tijdens het nazibewind zijn verdreven, vermoord of gedeporteerd. Denk dan aan Joden, Sinti en Roma, politieke gevangenen, dienstweigeraars, homoseksuelen, Jehova's getuigen, gehandicapten.

Het zijn betonnen stenen van 10x10 cm. met daarop een messing plaatje. Daarin zijn gestanst de naam, geboortedatum, deportatiedatum, plaats en datum van overlijden. De stenen liggen tussen de andere stoepstenen. Demnig noemt ze "struikelstenen" omdat je, zoals hij zegt, erover struikelt met hoofd en hart. Om ze in de stoep te leggen, moet hij letterlijk op zijn knieën liggen en buigen. En wij ook, om het plaatje te kunnen zien, moeten we buigen.

Demnig plaatste zijn eerste struikelsteen in 1995 in Keulen, in 1996 legde hij er 51 in één straat in Berlijn. Op 23 oktober 2018 is de 70.000ste steen gelegd. Ze liggen nu verspreid door heel Europa. Zoveel struikelstenen met getallen en namen, waardoor mensen even mens worden voor ons, de toeschouwer.

Getallen en namen met verhalen, ze horen bij elkaar. Wanneer we aan mensen enkel getallen verbinden, dan gaan we hen uiteindelijk zien als een hoeveelheid, een tiental, een dozijn, een gros, een wagonlading. Dat is precies wat gebeurde onder de nazi's, maar dat is ook wat gebeurt in oorlogen, dat mensen naar medemensen kijken en dan één klein woord uitspreken: het woordje "maar". Jij bent "maar" en vult u maar in: jij bent maar gehandicapt, jij bent maar van een lager ras, jij bent maar iets minderwaardigs. Dan verwordt de mens tot iets, tot een pakket, een product, een getal, een hoeveelheid. En daar ligt de weg open naar een kamp, naar een massamoord, een executie. In een wagon kunnen maximaal zoveel personen. Een vernietigingskamp heeft een capaciteit

van zoveel personen per dag. Laten we gaan kijken hoe we de effectiviteit kunnen verhogen en de kosten verlagen.

En de daders? Zij zeggen: we deden dat omdat we de opdracht kregen, we moesten dat doen. En daarbij zagen ze geen mensen meer maar getallen. Zo kunnen miljoenen mensen in de vergetelheid verdwijnen of, zoals de nazi's zeiden: in Nacht und Nebel.

Van miljoenen mensen bleven alleen nog een paar getallen over: een geboortedatum, een datum van deportatie en van overlijden. Of, nog erger: enkel een geboortedatum en daarna niets meer omdat niet bekend is wanneer ze zijn weggevoerd en wanneer ze zijn overleden. Totale vergetelheid.

Dankzij mensen als Gunter Demnig blijven ook hun namen behouden in de wereld, al is het maar op de stoep voor een huis. Maar om hen te kennen, moeten we wel even voor hen buigen.

Een oude Talmoedtekst luidt: ieder mens is een hele wereld; wie een leven redt, redt de hele wereld.

Wat is ervoor nodig: dat we mensen blijven zien als mensen, dat we aan hen denken, hun namen noemen en hun verhalen onthouden en doorvertellen.

Dat we naast elkaar staan en elkaar zien. Dat we verder kijken dan grenzen van land, volk, ras, geaardheid, aanleg, religie en overtuiging. Dat we de namen horen en luisteren naar elkaars verhalen. En: naar elkaars muziek.

Dat is wat we vanavond vooral willen doen: luisteren naar elkaars muziek en elkaars verhalen.

Susanne Gondrie